

Токарева Л. Д. ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ КОМФОРТ СЕМЬИ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР СТАНОВЛЕНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В РАБОТАХ О. И. КУЛЬЧИЦКОЙ

В статье представлен анализ исследований О. И. Кульчицкой относительно роли чувств и эмоций в формировании личности, влияния семьи на развитие ребенка и психологических методов выявления одаренности ребенка, начиная с дошкольного возраста.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональный комфорт, творческая личность, семейное воспитание.

Tokareva L. D. FAMILY EMOTIONAL COMFORT AS AN IMPORTANT FACTOR OF CREATIVE PERSONALITY FORMATION IN THE WORKS OF O. I. KULCHITSKA

Article presents the analysis of O. I. Kulchitska researches concerning the role of feelings and emotions in personality formation, the influence of family on child development and psychological methods of child's giftedness detection, beginning from preschool age.

Keywords: emotions, emotional comfort, creative personality, family education.

УДК 159.9:32](075)

Траверсе Т. М. (м. Київ)

СИСТЕМНО-СТРАТЕГІАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ (загальні положення)

У статті обґрунтовується ідея системності та стратегіальності політичного мислення. Система політичної діяльності, власне її структура та зміст вважається фундаментальною детермінантою основних закономірностей існування та функціонування політичного мислення. Політична ситуація як конкретизація діяльності у певний період її реалізації є суб'єктивною репрезентацією об'єктивних ситуацій політичної дійсності, яка зумовлює цілісні конструкти дій політичного актора, які ним продукуються. Вона представлена як проблемна ситуація, де проблематизація є пусковим механізмом процесу політичного мислення в усьому обсязі його форм, рівнів, механізмів та ін.

Політична діяльність як суб'єкт-суб'єктна діяльність є метадіяльністю, де метадіялісна форма організації активності актора є найширшим контекстом і водночас рівнем у ієрархічній структурі системи діяльності (поряд з рівнями діяльності, субсистемним рівнем, діями, та операціями).

Природа політики зумовлює безпрецедентні ресурси творчості. В ідеалі політична діяльність може трактуватися як діяльність вищого рівня, коли у процесі пізнання та перетворення соціального світу вдосконалюється й розвивається сам актор як суб'єкт політики. Конструювання та творення соціального світу засобами політики ми розглядаємо як частковий субвид конструктивної діяльності, хоча й чи не найскладнішою. Найбільш сутнісним щодо дослідження політичного мислення як системи є поняття стратегії.

Ключові слова: політична діяльність, системність та стратегіальність політичного мислення, політична ситуація, творчість, конструктивна діяльність, стратегія.

Постановка проблеми. Основною і найбільш загальною особливістю психологічної структури діяльності є її системність. У теорії систем, методології системного підходу йдеться про два рівні функціонування будь-якої системи (системного та компонентного), яка не вичерпується та не зводиться до них. Політична діяльність як система складається із субсистем, які організовані і упорядковані у певний спосіб. Політична діяльність як система в ціло-

му є організацією субсистем, які структуруються на основі компонентів системи. Вони формуються у цілісній системі для забезпечення її функцій (і позначаються функціональними органами).

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи можливості системно-стратегіального підходу у вивченні конкретної професійної діяльності ... у відповідності з одним із принципів системності (а саме – відносності цього поняття в реальних умовах, коли сама система може бути і підсистемою в метасистемою), виділити як систему саму діяльність. Тоді конкретна діяльність є підсистемою у системі психічної діяльності взагалі (остання, своєю чергою, є підсистемою у системі людської діяльності) [20, с. 25].

Субсистемний рівень характеризує функціонування окремих підсистем. Для нього характерними є властивості гетерогенності (містить безліч за складністю часткових декомпозицій системи); динамічності (рівень продуктивно і неперервно структурується згідно з вимогами та особливостями ситуацій об'єктивної дійсності). Діяльність як система постійно породжує певні функціональні органи, спрямовані на забезпечення її основних функцій, для додання основних об'єктивних ситуацій, в яких вона реалізується [12; 17]. Породження та реалізація підсистем дій є власне самим процесом діяльності. Цей рівень має прояв як функціонування ситуації.

Рівень підсистем специфікується відносно системного (цілого) і компонентного (часткового) рівнів. Він не «дотягує» до системного, оскільки співвідноситься лише з частиною системи (тобто підсистемами системи), і водночас не зводиться до компонентного рівня, оскільки на практиці реалізується на основі інтеграції чималої кількості компонентів. Субсистемний рівень найбільш адекватно відображує сам процес функціонування політичної діяльності як складної системи. «Діяльність як система зазвичай реалізується на основі цього рівня, через нього і в ньому» [13, с. 52].

Вживання категорії ситуації у концептуальному складі психологічної теорії діяльності як критерію диференціації одного з основних макрорівнів її організації та ситуаціанізму як парадигми у сучасних дослідженнях, зокрема у психології менеджменту, теорії прийняття політичного рішення створює можливості для розробки методологічної основи для дослідження політичного мислення як процесу.

На нашу думку, політична ситуація як конкретизація діяльності у певний період її реалізації є суб'єктивною репрезентацією об'єктивних ситуацій політичної дійсності, яка зумовлює цілісні конструкти дій актора, які продукуються ним при функціонуванні у даних ситуаціях. Здебільшого вона представлена як проблемна ситуація, де проблематизація є пусковим механізмом процесу політичного мислення в усьому обсязі його форм, рівнів, механізмів та ін. Об'єктивні ситуації політичної дійсності актора не завжди вимагають включення всієї системи діяльності, і водночас, не є такими простими, що б бути реалізованими на рівні окремих дій.

Ситуації є не лише комплексними одиницями діяльності, але й одиницями професійного досвіду в яких, і засобами яких він формується. Ситуація є онтологічним містком між психологічною теорією діяльності та психологі-

єю мислення, а поняття «ситуація» є релевантним діяльності і мисленню, за допомогою якого вони вивчаються [13, с. 66].

Політична діяльність функціонує як метасистема для компонентів, які її складають, отже й для мислення в тому числі. Система політичної діяльності, власне її структура та зміст є фундаментальною детермінантою основних закономірностей існування та функціонування політичного мислення.

Складність дослідницької ситуації полягає в тому, що до сьогодні прикінцево не з'ясовані психологічні характеристики політичної діяльності як специфічної професійної діяльності. Наявні розробки щодо управлінської діяльності (з якою ототожнюється політична діяльність високопосадовців), діяльності з вироблення та прийняття політичних рішень, політичного прогнозування, експертної та аналітичної діяльності та ін. не є систематизованими. Діяльність пересічних громадян досліджується у контекстах масової політичної поведінки, політичної участі та ін. Проте дослідники спільні щодо функцій політики, як діяльності з управління, організації та контролю життєдіяльності соціуму в контексті владних відносин.

Політичну діяльність як систему можна розглядати ґрунтуючись на методологічних традиціях структурно-рівневого [19] та структурно-морфологічного [27] підходів.

На нашу думку, політична діяльність як суб'єкт – суб'єктна діяльність є метадіяльністю, де метадіяльнісна форма організації активності актора є найширшим контекстом і водночас рівнем у ієрархічній структурі системи діяльності (поряд з рівнями діяльності, субсистемним рівнем, діями, та операціями).

А. Карпов зазначає, що складність природи метадіяльності полягає у її двоїстості. «З одного боку, вона у своєму індивідуальному втіленні залишається індивідуальною діяльністю, не виходить формально за рівень автономної діяльності. Однак за своєю специфічною організацією, ... не лише за зовнішніми (об'єктними) детермінантами, а й за самим своїм змістом вона ніяк не вичерпується механізмами і феноменами» властивими для цього рівня [13]. Тобто за психологічною сутнісною основою (генезою) свого існування політична діяльність виникає як індивідуальна. Водночас за всіма сутнісними особливостями, тобто змістом, організацією, детермінантами, формами, переважними механізмами вона функціонує як вища форма, тобто як метадіяльність.

На практиці активність політика у професійній діяльності не здійснюється на рівнях операцій, дій та діяльності в ідеальному виді. Також загальне функціонування систем не зводиться до активності на максимальному (діяльності) та мінімальному (дій) рівнях складності. Актор не здійснює всю діяльність одразу і в цілому. Він функціонує у фрагменті діяльності, який зумовлений загальними цілями та мотивами діяльності. Політична діяльність не існує як лінійна організація дій (що намагалися вибудувати у теоріях прийняття рішення). Вона є організацією систем дій, точніше їх цілісних конструктів. Будь-яка дія набуває смислу не безпосередньо в усій структурі діяльності, а в складі (конструктів) патернів дій. «Ці комплекси співвідносяться не з загальною мотивацією особистості (як діяльність в цілому) і не з локальними

цілями (як окремі дії), а з реальними діяльнісними задачами, ситуаціями, проблемами» [13, с. 50].

Зміст та структура політичної діяльності як системи містять основні чинники, які зумовлюють загальні та специфічні особливості політичного мислення. Система будь-якої професійної політичної діяльності як конкретного виду складається з таких підсистем як процес діяльності, суб'єкт, продукт, умови протікання (колектив, середовище, місце, час та ін.), реалізації продукту діяльності. Тобто має структуру у вигляді: загальна – психічна – конкретна діяльність (суб'єкт, процес, продукт, колектив) [20, с. 26]. У політичній діяльності (на відміну від більш «простих» видів діяльності) зв'язок між діями та цілісною діяльністю є не очевидним, багатозначно зумовленим та складно опосередкованим.

Дослідники прямо чи опосередковано відзначають творчий характер політичної діяльності (М. Вебер, А. Вілдавські та ін.). Трактуючи її як діяльність у нестандартних ситуаціях, А. Вілдавські зазначає, що фахівець, який бере участь у виробленні політичного рішення, тобто розв'язує політичну задачу, обов'язково мусить мати творчу уяву, вміти здійснювати інтелектуальні операції з проектування рішень та їхніх наслідків, здійснювати «мисленеві експерименти» [34].

Творчість, уява, талант та інтуїція, які супроводжуються передбачливістю і витримкою, терпінням і настирливістю, рішучістю і обережністю та ін. властивості є характерними для ефективного політика. Політика як діяльність у ситуації невизначеності, нестандартності, відносній прогнозованості інколи важко піддається інтерпретуванню наявними моделями або шаблонами дій. Зазвичай політична діяльність супроводжується дефіцитом часу, нестачею або надлишком інформації, обмеженням у ресурсах [15].

Підкреслюючи творчий характер політичної діяльності дослідники говорять про «артистизм» (Л. Болман, Т. Діл), найвищий рівень розвитку майстерності (М. Оукшот) фахівця, який є чутливим та здатним схоплювати багатоконтекстуальність оцінки суспільно-політичних проблем, що піддаються аналізу та вирішенню [30; 32]. Інші дослідники говорять про «мистецтво» політики [4; 6; 10; 15; 34].

Пропонують розрізняти три види політичної діяльності, які враховують міру творчості у ній: науково-пізнавальну, інтуїтивно-творчу та рутинно-професійну діяльності [9]. На нашу думку доречно говорити про міру творчості в усіх видах політичної діяльності.

Природа політики зумовлює безпрецедентні ресурси творчості. В ідеалі вона може трактуватися як діяльність вищого рівня, коли у процесі пізнання та перетворення соціального світу вдосконалюється й розвивається сам актор як суб'єкт політики. «Творча діяльність є закономірним етапом людської діяльності взагалі, підсумком попереднього розвитку форм цієї діяльності, новою, якісною сходинкою формування особистості. Творча діяльність викликається не стільки здібністю до творчості, яка, як і будь-яка інша здібність розвивається в самій діяльності, але спочатку тими об'єктивними можливостями, які відкриваються людині як результат її попередньої діяльності. В

якості нового етапу діяльності творчість є і новим етапом у розвитку особистості» [3].

Природою творчості є суперечність між наявною ситуацією та потребами людини. Саме непристосованість до контексту, зумовлює ту обставину, що прагнення, бажання можуть діяти як спонуки до творчості [22] Труднощі у досягненні мети, за С. Рубінштейном, є ознакою проблемної ситуації [23, с. 85]. Проблемна ситуація є особливого роду відношенням між особистістю й об'єктивною реальністю, що виявляється у стані неврівноваженості системи «суб'єкт – об'єкт». Взаємодія суб'єкта і об'єкта, яка існує у формі суперечності (за Т. Кудрявцевим) є творчістю [16]. Розв'язання цієї суперечності (за С. Рубінштейном) вимагає створення нових речей, або якісно нових способів дії. Створення нового і є творчістю [24].

Зокрема, у політичних практиках лобювання, просування «потрібних» рішень, відчуття «підходящого моменту» при поданні на підпис документів, виступах у парламенті, використання сумнівних тактик у різного роду політичних перегонах політик демонструє фрагменти політичної творчості як процесу, умов та результату.

Конструювання та творення соціального світу засобами політики ми розглядаємо як частковий субвид конструктивної діяльності, хоча й чи не найскладнішої. Це відбито у створенні технологій: з конструювання соціальної реальності [2]; виборчого процесу; еверсивних – соціально-політична діяльність з реалізації політичного перевороту [1; 8; 18; 21; 33]; розробки сценаріїв фреймів ненасильницької боротьби з політичними режимами, тобто використання громадянської ненасильницької стратегії у конфліктах [28; 29]; венаційних – діяльність фахівців у політичній сфері у медіа та кіберпросторі [7; 26; 31]; політичного рейдерства (А. Гнетнев, 2012); практиках конструювання соціальних уявлень [11] та ін.

Отже, психологічна теорія діяльності політика є методологічною основою дослідження політичного мислення. На нашу думку найбільш сутнісним значенням щодо дослідження політичного мислення як системи є поняття стратегії.

Стратегію вважають організуючою та регулюючою складовою системи творчої діяльності. Поняття «стратегія» як міждисциплінарний термін вживається для позначення діяльності найвищого рівня майстерності, на якому особа реалізує здатність працювати з потужним ресурсом творчості (і діяльності, і особистості). Зазвичай йдеться про мистецтво – військове мистецтво (К. Клаузевіц), політика як мистецтво (М. Вебер), мистецтво управління як здібність людини приймати нетривіальні рішення в умовах дефіциту інформації та часу (В. Кнорринг) та ін.

Вживання терміну «стратегія» у контексті психологічних досліджень започатковано Дж. Брунером та його школою (Ж. Гуднау, Д. Остін, Р. Сеймур та ін.). Йдеться про певні усвідомлювані і неусвідомлювані «закономірності у прийнятті рішень» як «деякий спосіб набуття, збереження та використання інформації, яка слугує для досягнення певних цілей у тому сенсі, що він має призвести до певних результатів» [5, с. 136]. Ними здійснено спроби побудови множини деяких ідеальних стратегій (сканування, фокусу-

вання), які забезпечили б відповідність стратегій певним вимогам або цілям при їхньому максимально розумному використанні [5, с. 137].

З'ясувалося, що стратегії, які використовують люди не є чимось незмінним, а залежать від природи шуканої проблеми, особливостей ситуації, поведінкових наслідків, які вона продукує тощо. Стратегія виконує, або «забезпечує» функції організації продуктивної пізнавальної діяльності індивіда та має прояв у структуруванні інформації, продукуванні кодів, схем упорядкованих дій; ефективного використання ресурсів індивіда (максимальний результат при мінімальних витратах часу, пізнавальних зусиль) [5].

З 1960-рр. тема стратегій зазнала масштабної розробки у вигляді стратегічного підходу до вивчення діяльності з прийняття рішень (К. Міллер, 1971; А. Ньюелл, Г. Саймон 1972; І. Козелецький, 1979), стратегіальної організації процесу творчої діяльності (В. Моляко) та метакогнітивних процесів (Д. Хальперн, Е. Бласкей, С. Спенс) та ін. Найбільш ґрунтовної розробки проблема стратегії набула у когнітивній психології та психології творчості, у частині мисленнєвої діяльності.

Проте й до сьогодні не вироблено прикінцевого визначення цього терміну. Термін «стратегія» використовують для позначення «способу» або «методу», «плану рішення», які за своєю суттю виконують інструментальну функцію і не несуть суто психологічного навантаження (оскільки не враховують специфіку людини, яка їх здійснює). Це можуть бути правила дорожнього руху, процедури проведення документів у парламенті, регламент діяльності, процедури різного роду виборів на посади в політиці тощо. За такого підходу втрачається можливість з'ясування психологічних аспектів діяльності та їхніх закономірностей при розв'язанні особами відповідних систем задач.

У теорії прийняття рішень, людина що розв'язує задачу, використовує систему правил, яку І. Козелецький називає стратегією, програмою або планом розв'язання задачі з ризиком. Використання певних правил при розв'язуванні задачі цього типу вважається інваріантною рисою людини. У самій стратегії він виділяє щонайменше дві (відносно суб'єкта) властивості – ефективність (оптимальні стратегії) та складність (стосовно потрібних витрат розумових зусиль) (І. Козелецький, с. 183).

Стратегію вважають метакогнітивним складником інтелекту, поряд з метапізнанням, метакогнітивним моніторингом тощо. М. Смульсон зазначає, що стратегію можна описати як систему мисленнєвих засобів і рекомендацій з їхнього перетворення в процесі розв'язування. Стратегія є одним із механізмів, які керують процесом розв'язування і породжують послідовність виконавчих дій [26]. Тобто як «психічну» технологію використання засобів (оперування, врахування об'єктів та функцій їхніх елементів й зв'язків між ними та ін.) у ході трансформації об'єктів, які задані в умові задачі.

У сучасній психології існує чимало інтерпретацій терміну «стратегія», що відбиває різні аспекти та нюанси діяльності психіки у процесі розв'язання різного роду задач: метод, модель, схема, засіб та ін.

Стратегія інтерпретується як спосіб: а) розв'язання, який будується на основі узагальнених програм дій, якими володіє індивід або може бути пред-

ставлений як доконечно розроблений план дій (Л. Гурова, 1976); б) описання поведінки, як того, що саме прагне здійснити індивід (Дж. Брунер); в) зв'язку структурних і композиційних елементів (А. Адамс, Б. Старр, У. Кінч, Т. Ван Дейк); г) динамічний бік розв'язання творчих задач, який пов'язує з мисленнєвими тенденціями (А. Коваленко) тощо.

Стратегію переважно тлумачать як механізм: а) організації і саморегуляції мислення та поведінки (Дж. Брунер, Ю. Козелецький, Т. Корнілова, Ю. Кулюткін, В. Моляко); б) об'єктивно існуючий механізм регуляції поведінки суб'єкта у процесі розв'язання задачі (В. Бондаровська, М. Смульсон); в) який ґрунтується на основі послідовності виконавчих дій (М. Смульсон); г) який виконує функцію інтеграції пізнавальної діяльності як цілісної системи (Дж. Брунер, В. Моляко, Ю. Кулюткін).

Стратегія як система пізнавальних підсистем розрізняється за групами – прямі і опосередковані (Ж. Оксфорд); рівнями – когнітивні, управлінські, метакогнітивні (С. Квон); видами – когнітивні, метакогнітивні, соціоафективні (О'Меллей та ін.), динамікою (О. Шварц та ін.) тощо.

Стратегія як властивість психіки представлена у її тлумаченнях як синтезованої ієрархічної структури з визначеними елементами та функціональними зв'язками між ними (Л. Гурова, В. Моляко, М. Смульсон, Т. Корнілова, Дж. Брунер, Ю. Кулюткін та ін.).

Найбільш адекватним щодо дослідження політичного мислення ми вважаємо тлумачення стратегії як системи суб'єктивно та ситуаційно зумовлених пізнавальних дій, які функціонують протягом усього процесу розв'язання задач та в якому реалізуються домінуючі тенденції розумової діяльності особистості, їхня стійкість, частота реалізації та ін. Цей напрям розробляється вітчизняними дослідниками.

Услід за В. Моляко ми вважаємо, що стратегія розв'язання задачі являє собою більш-менш гнучку систему суб'єктивно та ситуативно-зумовлених дій, в якій домінує тенденція до суб'єктивного віддання переваги одних розумових дій іншим. В. Моляко зазначає, що «поняття стратегії варто використовувати при аналізі розв'язання нових, творчих задач, коли діяльність спрямована на отримання та перетворення нової інформації ... у поняття стратегія включені психологічні показники, які характеризують людину, яка розв'язує задачу». Стратегія є психологічною характеристикою процесу та особистості водночас та використовується дослідниками для цілісного опису розв'язання політичних задач [24].

Зважаючи на те, що «стратегія пов'язана з ланцюгом суб'єктивно наданих переваг при виборі того чи іншого орієнтира, способу перетворення конкретної мікроструктури та ін., а також розподілом конкретних дій, які сприяють досягненню потрібного результату» вона завжди є «індивідуалізованою, завжди має специфічний особистісний відтінок, ознаку» [24].

Вченими доведено, що на стратегію впливає специфіка задачі. Наприклад стратегія пошуку аналогів у актора може мати кілька типових та ситуаційних модифікацій. Так діяльність політика може характеризуватися тенденцією використовувати максимально близькі аналогії зі специфікою попере-

днього професійного виду діяльності або ж тенденцією шукати аналогії саме у елементах, функціях, значеннях та смислах події. У процесі розв'язання задачі актор як суб'єкт зазвичай, обмежений у виборі релевантних дій, оскільки політична діяльність зумовлюється чималою кількістю чинників – від абсолютних нездоланих (наприклад, соціокультурне середовище, політичний час, інформаційне поле) до частково ситуативних (наприклад, дискурс формулювання задачі). Це своєю чергою зумовлює систему координат, в якій функціонує актор (особливості, норми, відносні стандарти та ін.).

Поняття стратегії містить, з одного боку, попередні можливості і дії суб'єкта, планування дій та їхню реалізацію, а з іншого – домінуючі тенденції і методи у діях акторів, які пов'язані з характером проектування взагалі (пошук аналогів, комбінування, використання стандартних вузлів) [24, с. 29–30].

Висновки. Дослідження в такому напрямі дає змогу розкрити психологічний бік процесу розв'язання політичної задачі, конструювання політичної ситуації як системи, виявити ті чинники, які організують та регулюють потік розв'язання політичної задачі: розуміння умови задачі, продукування задуму та його перевірка. Реалізація такого підходу в експериментальній частині дослідження дала змогу отримати порівнювані дані стосовно закономірностей та особливостей політичного мислення професійних політиків, пересічних громадян та студентів, що й стане предметом наших подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Белковский С. А.* Общая теория революции, или Апология Луки / С.А. Белковский // Независимая газета. 23.05.2005.
2. *Бергер П.* Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Academia-Центр, «МЕДИУМ», 1995. – 323 с.
3. *Біла І. М.* Психологія творчого конструювання в дошкільному віці : монографія / Біла Ірина Миколаївна. – К. : Веселка, 2011. – 431 с. – С. 13.
4. *Березка В.* Политика – искусство возможного. Украинский выбор / В. Берёзка. – 6.01.2014. – С. 4.
5. *Брунер Дж.* Психология познания. За пределами непосредственной информации ; [пер с англ. К. И. Бабицкий] ; предисл. и общ. ред. А. Р. Лурия / Дж. Брунер. – М. : Прогресс, 1977. – 414 с. – С. 136.
6. *Вебер М.* Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избранные произведения. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с. – (Серия социологическая мысль Запада).
7. *Володенков С. В.* Киберкоммуникации в современном мире: управление реальностью / С. В. Володенков // Философия коммуникативного пространства: расширяя Галактику. Материалы международной междисциплинарной научно-практической конференции «Философия коммуникативного пространства: расширяя Галактику (к 100-летию со дня рождения Герберта Мршала Маклюэна)». – М. : ООО «Алькор-Паблицерс». – Том 1. – С. 73-86.
8. *Гапич А. Э.* Технологии цветных революций / А. Э. Гапич, Д. А. Лушников. – М., РИОР, 2010. – 132 с.
9. *Дегтярёв А. А.* Механизм принятия политических решений: попытка разработки комплексной модели / Андрей Алексеевич Дегтярёв // Политическая наука в современной России: Время поиска и контуры эволюции / Под общ. ред. А. И. Соловьёва. – М. : РОССПЭН, 2005. – С. 367–393.

10. Долговых Н. Ф. Политика как наука и искусство: Автореф. дис. канд филос. наук / Н Ф. Долговых. – М., 1972. – 174 с.
11. Емельянова Т. П. Конструирование социальных представлений в условиях трансформации российского общества : Дис. на соиск. степени докт. психол. наук ; спец. 19.00.05 – социальная психология / Татьяна Петровна Емельянова. – М., 2006. – 407 с.
12. Зинченко В. П. Методологические проблемы психологического анализа деятельности / В.П. Зинченко, В.М. Гордон // Системные исследования. – М. : Наука, 1976. – С. 82–127
13. Карпов А. В. Психологический анализ деятельности педагога / А. В. Карпов. // Психология профессионального педагогического мышления ; под ред. М. М. Кашапова. – М. : ИП РАН – С. 31–72.
14. Клаузевиц К. О войне / Карл фон Клаузевиц. – М. : Эксмо, СПб. : Мидгард, 2007. – 174 с.
15. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления : учебник для вузов / В.И. Кнорринг. – [3-е изд., изм. и доп.]. – М. : Издательство НОРМА, 2007. – 544 с.
16. Кудрявцев Т. В. Психология технического мышления / Т.В. Кудрявцев. – М. : Педагогика, 1975. – 303 с.
17. Кузьмин В. П. Принцип системности в теории и методологии К. Маркса / В.П. Кузьмин. – М. : Политиздат, 1984. – 464 с.
18. Лафлэнд Дж. Технология государственного переворота. Оранжевые сети: от Белграда до Бишкека / Джон Лафлэнд // Сборник статей ; отв. ред. Н.А. Нарочницкая. – СПб. : Алтейя, 2008. – 208 с.
19. Леонтьев А. Деятельность. Сознание. Личность / А. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 302 с.
20. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / Валентин Алексеевич Моляко. – К. : «Освіта України», 2007. – 388 с. – С. 25.
21. Пугачёв В. П. Управление свободой / В.П. Пугачёв. – М. : КомКнига, 2010. – 272 с.
22. Рибо Т. Творческое воображение / Т. Рибо. – СПб. : Тпография Ю.Н. Єрлих, 1901. – 117 с.
23. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С.Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 146 с. – С. 85.
24. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2001. – 720 с. – С. 317.
25. Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко / За заг. ред. В.О. Моляко. – К. : «Освіта України», 2008. – 702 с.
26. Смутьсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту : монографія / М.Л. Смутьсон. – [Вид. 2-ге, виправлене і доповнене]. – К. : Нора-Друк, 2003. – 298 с. – С. 68.
27. Федорченко С. Н. Подпольная политическая семиосфера в СССР / С.Н. Федорченко // Материалы конференции «Россия и мир: вчера, сегодня и завтра. Проблемы политической, экономической и юридической. – М. : МГПИ им. Е. Р. Дашковой, 2013. – С. 78–83.
28. Шадриков В. Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В.Д. Шадриков. – М. : Наука, 1982. – 183 с.
29. Шарп Дж. Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи ; [пер з англ. Ін-т ім. Альберта Ейнштейна] / Джін Шарп. – Львів : Сполом, 2004. – 83 с.
30. Шарп Дж. Роль силы в ненасильственной борьбе / Дж. Шарп // Вопросы философии. – 1992. – № 8.

31. *Bolman L., Deal T. Refracting organizations: Artistry, Choice and Leadership / Bolman L., Deal T. – San-Francisco, 1991.*
32. *Chadwick A. Internet Politics: States, Citizens, and New Communication Technologies / A. Chadwick. – N. Y. Oxford University Press, 2006*
33. *Oakeshott M. Rationalism in Politics // Public Sector Management: Theory, Critics and Practice / Ed. by D. McKent, A. Lawton / M. Oakeshott. – L., 1994.*
34. *The Colour Revolutions in the Former Soviet Republics Successes and Failures / Edited by D. Ó. Beacháin, A. Poles. – N. Y., 2010.*
35. *Wildavsky A. Speaking Truth to Power: The Art and Craft of Policy Analysis / A. Wildavsky. – Boston; Toronto, 1979. – P. 16.*

Траверсе Т. М. СИСТЕМНО-СТРАТЕГИАЛЬНАЯ КОНЦЕПЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ (общие положения)

В статье обосновывается идея системности и стратегичности политического мышления. Система политической деятельности, её структура и содержание считаются фундаментальной детерминантой основных закономерностей существования и функционирования политического мышления. Политическая ситуация, как конкретизация деятельности в определённый период её реализации, является субъективной репрезентацией объективных ситуаций политической действительности, которая обуславливает целостные конструкты действий политического актора, которые ним продуцируются. Она представлена как проблемная ситуация, где проблематизация является главным механизмом процесса политического мышления.

Политическая деятельность как субъект-субъектная деятельность является метадеятельностью, где метадеятельностная форма организации активности актора является самым широким контекстом и одновременно уровнем в иерархической структуре системы деятельности (наряду с уровнями деятельности, подсистемным уровнем, действиями и операциями).

Природа политики детерминирует беспрецедентные ресурсы творчества. В идеале политическая деятельность может трактоваться как деятельность высшего уровня, когда в процессе познания и превращения социального мира совершенствуется и развивается сам актор, как субъект политики. Конструирование и творение социального мира средствами политики мы рассматриваем как частный субвид конструктивной деятельности, хотя и одной из самых сложных. Наиболее существенным в исследовании политического мышления как системы является понятие стратегии.

Ключевые слова: *политическая деятельность, системность и стратегичность политическое мышление, политическая ситуация, творчество, конструктивная деятельность, стратегия.*

Traverse T. M. SYSTEM-STRATEGIC CONCEPTION OF THE POLITICAL THINKING (general conditions)

In the article the idea of the system and strategique of the political thinking is grounded. System of political activity, its structure and maintenance are considered actually fundamental determinant of basic regularity law of existence and function of the political thinking. Political situation as a specification of activity in a certain period of her realization is subjective representation of objective situation of political reality, that predetermines integral of political actor that produced them. It is presented as a problem situation, where problematization is the starting mechanism of political thinking process in all volume of this forms, levels, mechanisms and other.

Political activity as subject-subjective activity is metaactivities, where a metaactivities form of organization activity of actor is the widest context and at the same time level in the hierarchical structure of the system of activity (next to the levels of activity, subsystem level, action, and operations). Nature of politics predetermines the grand resources of creativities.

In an ideal political activity can be interpreted as activity of higher level, when in the process of cognition and transformation of the social world an actor as subject politicians improves and develops. Constructing and creation of the social world we examine facilities of politics as a partial subtype of structural activity though how hardly not most difficult. By most essence in relation to research of the political thinking as systems is concept of strategy.

Keywords: *political activity, system and strategique of the political thinking, political situation, creativity, constructive work, structural activity, strategy.*

УДК 159.9

Третяк Т. М. (м. Київ)

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ЇЇ СПРИЙМАННЯ

Розглядається структурно-функціональний аналіз інформації при розв'язуванні творчої задачі, зокрема, на етапі вивчення її умови. Акцентується увага на функціях наочності, враховуючи, що образ є динамічною інформаційною структурою. Аналізується побудова образу в процесі сприймання інформації, а також функціонування праобразу, і зокрема його психофізіологічне підґрунтя.

Ключові слова: *інформація, сприймання, задача, образ, умови, процес.*

Постановка проблеми. Тотальна алгоритмізація, що є домінуючою нині в навчально-виховному процесі в освітніх закладах різних типів, в жодній мірі не сприяє активізації творчої діяльності людини. Саме в процесі діяльності людини здійснюються формування і реалізація сприймання оточуючої дійсності.

Виклад основного матеріалу. Згідно концепції творчого сприймання, розробленої В. О. Моляко, сприймання розглядається як цілісний когнітивний процес, в якому фіксується, оцінюється й інтерпретується об'єктивна реальність в різних її модифікаціях, підсумком чого є конструювання нового перцептивного образу. Тобто творче сприймання є процесом конструювання суб'єктивно нового образу, який певною мірою трансформує предмети та явища об'єктивної реальності [5].

Відомо, що поняття задачі може бути подано в його широкому значенні як мети діяльності взагалі чи локалізовано в розумінні задачі як об'єкта мисленнєвої діяльності. Психологічну готовність до розв'язування задачі можна розглядати на різних рівнях узагальненості. Зокрема, наприклад, як можливості людини для розв'язування запропонованої їй задачі. Це, насамперед, наявність певного рівня інтенсивності: бажання розв'язувати задачу, стійкості уваги, актуалізації пам'яті та наявності необхідних знань і вмінь.

За логічною структурою задачі можуть бути інтерполяційні та екстраполяційні. Інтерполяційні задачі містять достатню інформацію для знаходження їх розв'язків. Для екстраполяційних задач є властивим те, що наявна в них інформація є достатньою лише до певного моменту їх розв'язування, після якого умова задачі набуває характеру невизначеності. Знаходження прогностично-необхідної інформації для розв'язування творчої задачі перед-